

УДК 338.45

Романчук С.В.*аспірант**кафедри екологічного менеджменту та підприємництва
Київського національного університету імені Тараса Шевченка***ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПЕРЕРОБКИ ВІДХОДІВ НА ЦУКРОВИХ ЗАВОДАХ**

Розкрито екологічний аспект та його взаємозв'язок з ефективністю в сучасних умовах ведення бізнесу. Оцінено підходи різних вітчизняних авторів та зарубіжних шкіл до поняття екологічного виробництва та переробки відходів на цукрових заводах. Досліджено дискусійне питання категорії екологічного виробництва, зменшення екстерналій в контексті екологічної ефективності. Показано деякі загальні показники ефективності виробництва в поєднанні з державним регулюванням стану довкілля. Поглиблено вивчення синтезу економічної та екологічної ефективності в уніфікованій категорії еколого-економічної ефективності, яка ставить нові виклики перед економістами та суспільством загалом.

Ключові слова: екологічна ефективність, економічна ефективність, еколого-економічна ефективність, переробка, відходи.

Романчук С.В. ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПЕРЕРАБОТКИ ОТХОДОВ НА САХАРНОМ ЗАВОДЕ

Раскрыт экологический аспект и его взаимосвязь с эффективностью в современных условиях ведения бизнеса. Оценены подходы различных отечественных авторов и зарубежных школ к понятию экологического производства и переработки отходов на сахарных заводах. Исследован спорный вопрос категории экологического производства, уменьшение экстерналій в контексте экономической эффективности. Показаны некоторые общие показатели эффективности производства совместно с государственным регулированием состояния окружающей среды. Углублено изучение синтеза экономической и экологической эффективности в унифицированной категории эколого-экономической эффективности, которая ставит новые вызовы перед экономистами и обществом в целом.

Ключевые слова: экологическая эффективность, экономическая эффективность, эколого-экономическая эффективность, переработка, отходы.

Romanchuk S.V. ENVIRONMENTAL ASPECT OF WASTE PROCESSING AT SUGAR FACTORIES

In the article the author reveals the environmental aspect and its relationship to efficiency in today's business environment. Different approaches of local authors and foreign schools to the concept of ecological production and recycling in the sugar factories are assessed. The article examines disputable issue of the category of ecological production, reducing of externalities within the context of environmental performance. Some common indicators of production efficiency, combined with state environmental regulation are shown by the author. There is deepening of the study of the synthesis of economic and ecological efficiency in the unified category of environmental and economic efficiency, which poses new challenges for economists and society as a whole.

Keywords: eco-efficiency, economic efficiency, ecological and economic efficiency, recycling, waste.

Постановка проблеми. Гостра проблема енергозалежності та велика енергоємність економіки є гострою проблемою для України, що зумовлено політичними і економічними зрушеннями. Сформована істотно залежність від імпорту природних енергоресурсів зараз заміщується альтернативними напрямками. Значне забруднення довкілля характеризується невмілим використанням ресурсів та використанням застарілих технологій, які перешли у спадок від Радянського союзу та за часів незалежної України не були модернізовані. В Україні одним із шляхів вирішення питання екологічних та економічних проблем є впровадження та використання нових інноваційних технологій, переорієнтація виробництва на скорочення та ліквідацію негативного впливу на довкілля. Зазначені зміни неможливі без чіткого розуміння понять економічної та екологічної ефективності у нерозривному взаємозв'язку. Виокремлення сутності еколого-економічної ефективності дозволить чітко окреслити розуміння екологічної складової та допоможе внести уточнення та групування за різними критеріями поняття «еколого-економічна ефективність у сучасному промисловому виробництві», дозволить чітко сформулювати уяву про один із головних показників сталого розвитку економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на актуальність, проблема залишається недостатньо вивченою вітчизняною наукою. Фундаментальні дослідження з питання ефективності розкриті у працях провідних вчених-економістів: В. Базилевич, В. Геєць, О. Бугуцький, Д. Черваньов,

А. Чухно. Дослідження у сфері еколого-економічної ефективності сьогодні проводяться зазвичай в економічному та екологічному аспектах окремо. Зокрема проблеми економічної, екологічної ефективності, та їх взаємозв'язок у еколого-економічній ефективності знайшли відображення у наукових працях вітчизняних вчених: В. Андрійчук, Д. Баюра, Н. Вихор, Л. Гацька, Н. Гончаренко, Т. Довга, Г. Купалова, Л. Кожушко, М. Лемешев, Ю. Сагайдак, Т. Харченко. Необхідно зазначити, що проблемами еколого-економічної ефективності в контексті сталого розвитку займалися класики економічної думки: Г. Брейнс, В. Ойкен, П. Самуельсон, Р. Солоу, Ф. Хайеку, С. Шаго, С. Шрімпф.

Мета статті. Недостатнім є дослідження теоретичного аспекту сутності еколого-економічної ефективності як повноцінної категорії, існують різні тлумачення та підходи до її характеристики. Уточнення та уніфікація сутності еколого-економічної ефективності дозволить виокремити цю категорію і визначити її місце в бізнес-процесах в умовах реформування економіки України в контексті сталого розвитку. Головною метою статті є уточнення екологічних аспектів, засад переробки відходів на цукрових заводах. Співвідношення цього напрямку з економічною ефективністю як сучасний виклик сталого розвитку країни.

Обрана мета визначає такі завдання: визначити сучасні теоретичні підходи до трактування категорій економічної та екологічної ефективності; дослідити взаємозв'язок та дати уточнення поняття «еколого-економічна ефективність переробки відходів на промислових підприємствах».

Виклад основного матеріалу. Неокласична економіка природокористування визначає об'єкт дослідження як «циркулярну економіку», в якому матеріальні ресурси впливають з «навколишнього середовища» до «економіки», і відходить від «економіки» до «навколишнього середовища». Більш формально включення екологічних проблем до неокласичного аналізу економіки розширив аналіз ефективності з використанням таблиці затрати-випуск. Загалом в неокласичному підході аналіз економічної ефективності доповнюється додатковими параметрами зменшення екологічної неефективності.

Також сучасні іноземні вчені вбачають поєднання екологічної та економічної ефективності в одне поняття еколого-економічної ефективності, що базується на потребах та викликах сталого розвитку людини – інноваційного розвитку, використання відновлюваних природних ресурсів [4, с. 8]. При екстенсивному розвитку економіки природоємність дуже велика, отже ефективність виробництва мала. Зниження показника природоємності можливе за рахунок росту національного доходу без збільшення витрат природних ресурсів або їх зниження. Це можливо за рахунок впровадження нових технологій виробництва, переходу на маловідходні і безвідходні технології, енергозберігаючі технології, використання вторинної сировини і відходів.

Ефективність господарської діяльності знижується за рахунок забруднення навколишнього середовища. Збитки від забруднення навколишнього середовища враховуються за допомогою так званої еколого-економічної шкоди. Виходячи з концепції еколого-економічної системи, будь-яка шкода, що завдається природному середовищу, неминуче призводить до шкоди господарській та соціально-економічній (антропо-сній) підсистемам. Тобто, при розгляді категорії еколого-економічної шкоди необхідно виходити з поняття економічна шкода – економічні та виражені в грошовому виразі неекономічні втрати суспільства, яких можна було й уникнути при оптимальному стані природного середовища, що порушується в результаті техногенного впливу.

За своїм змістом економічні втрати від забруднення природного середовища становлять екологічну складову суспільно необхідних затрат, тобто витрат суспільства, що викликані негативним впливом на природні компоненти процесів виробництва та споживання продукції. Це насамперед витрати, що пов'язані з впливом забруднення на здоров'я людей (недовиробництво національного доходу, додаткові витрати на лікування та профілактику хвороб, виплати із соціальних фондів), додаткові затрати на компенсацію інтенсивного зносу основних фондів промисловості, житлово-комунального господарства та викликані цим різноманітні витрати.

Для подальшого аналізу взаємозв'язку економічної та екологічної ефективності, як поєднаної категорії, та визначення синергетичного ефекту їх взаємодії, автором пропонується використовувати таке визначення екологічної ефективності: екологічна ефективність – це результат взаємодії суб'єктів економічної діяльності із навколишнім середовищем, коли обсяг використаних природних ресурсів за цього рівня технологічного прогресу і суспільно нормальних умов праці є найменшим для заданого попиту рівня виробництва і його зростання неможливо досягти за рахунок інтенсифікації використання цих ресурсів.

Автором підтримується думка, що взаємозв'язки, які існують між економічною системою та навко-

лишнім природним середовищем, свідчать про те, що національна економіка є цілісною системою, де розуміння та бажання досягти максимальної еколого-економічної ефективності є першочерговою ціллю господарюючих суб'єктів. Визначення реальної еколого-економічної ефективності – надзвичайно складна проблема. Соціальні, моральні, екологічні наслідки шкоди, заподіяної господарською діяльністю навколишньому середовищу, не піддаються кількісному вираженню і не можуть бути відображені в економічній оцінці. Еколого-економічна оцінка ефективності виробництва характеризується тим, що до безпосередньо економічного ефекту додається прогнозований тривалий ефект, який враховує економічні наслідки від зміни навколишнього середовища в майбутньому. Складності економічно адекватної оцінки природних ресурсів і збитків, заподіяних господарською діяльністю навколишньому середовищу і людству, призвели до того, що часто еколого-економічну ефективність визначають як співвідношення витрат на охорону навколишнього середовища і традиційного економічного ефекту.

У працях західних учених еколого-економічна ефективність виробництва є одним із головних понять стійкого зростання (sustainable development). [9, с. 151]. Широке тлумачення еколого-економічної ефективності полягає у принципах господарювання за умов обмеженості природних ресурсів та необхідності їх збереження для майбутніх поколінь, для забезпечення постійного рівня споживання та справедливого розподілу ресурсів та благ у суспільстві. Ця позиція заснована на двох передумовах:

- немає майже ніяких меж для наукового та технічного прогресу для підвищення ефективності використання природних ресурсів (екологічна ефективність);

- капітал, праця і природні ресурси можуть бути взаємозамінними.

Отже, обмежена наявність природних ресурсів може бути стримуючим фактором для економічного зростання, але це тільки відносний бар'єр, який може зникнути у зв'язку із науково-технічним прогресом. Все це відбувається, немов економічна система може рухатися плавно від ресурсної бази до іншої по мірі її вичерпання. Науково-технічний прогрес, в якості ключової змінної, робить процес заміни неперервним для економічного зростання, відтак гарантуючи його стійкість в довгостроковій перспективі. Такий підхід був названий Р. Солоу теоремою слабого стійкого розвитку, що передбачає з часом повну заміну природних ресурсів відтворюваними, тобто максимізація еколого-економічної ефективності. [7, с. 74]. Для досягнення показників потрібно орієнтуватися на відновні ресурси та безвідходні виробництва, з допомогою яких можна досягати максимального ефекту.

Пояснення цього полягає в тому, що на ранніх стадіях процесу економічного розвитку погіршення навколишнього середовища сприймається як негативне, але неминуче явище. Тим не менше, після певного рівня економічного благополуччя люди стають більш чутливими і готові платити за поліпшення якості навколишнього середовища, що призведе до введення інституційних інновацій та організаційних заходів, щоб виправити провали ринку, пов'язані з суспільним характером більшості екологічних послуг. Ці інституційні та організаційні інновації, своєю чергою, гарантують впровадження технічних інновацій у виробничі процеси, здатних компенсувати тиск господарської діяльності на навколишнє середовище [9, с. 353].

Визначення економічної ефективності середовище захисних заходів містить дві групи взаємозв'язаних економічних і соціальних завдань:

1) раціональне використання ресурсів (фінансових, матеріальних, трудових).

2) якнайкраще задоволення соціальних потреб природокористувачів у природних ресурсах і умовах, а також у чистоті та різноманітті довкілля.

Слід мати на увазі, що теоретично в чистому вигляді не існує ні економічних, ні соціально-екологічних завдань. Є завдання соціально-еколого-економічні, при вирішенні яких задоволення соціальних потреб є метою, а економічні можливості – засобом досягнення цілей. Крім того, оцінка ефективності природоохоронних заходів – це ще і морально-етична проблема, оскільки здійснення цих заходів торкається інтересів майбутніх поколінь.

Отже, вирішення загального завдання оцінки ефективності середовище захисних заходів пов'язане з труднощами при зіставленні витрат і результатів. Основними з них є: визначення величини різномірних витрат і їх зіставлення; вимірювання кінцевих результатів і їх зіставлення за соціальною корисністю для різних природокористувачів; облік чинника різночасності витрат і результатів чи невизначеності, (ризик) соціально-економічних і екологічних процесів.

Принципова проблема тут полягає в тому, що результати природоохоронної діяльності досить різноманітні та немає єдиної кількісної міри їх вимірювання. Тобто результатом здійснення природоохоронних заходів є: не тільки зміна якісних і кількісних характеристик природоохоронних ресурсів і умов, але і зміна умов праці, побуту і відпочинку населення; зміна рекреаційної і естетичної цінності природних комплексів. Водночас необхідно враховувати як соціально-економічні, так і демографічні, політичні наслідки цих змін.

В економічній теорії виділяють дві групи узагальнюючих показників: абсолютні і порівняльні.

Для розвитку біоенергетики дуже важливим є формування інституційного середовища, яке сприятиме інтенсивному запровадженню еко-інновацій. Аналізуючи законодавчу базу України в галузі біоенергетики, ми бачимо, що незважаючи на низку прийнятих важливих законів і програм, ця база все ще потребує доопрацювання. Необхідно розробити і прийняти в Україні програму розвитку біоенергетики, а також пакет законів і підзаконних актів щодо біоенергетики з метою стимулювання, підтримки й розвитку біоенергетичних технологій, передусім технологій одержання та використання біогазу. Вважємо за необхідне якнайшвидше увідповіднити «вузьке» трактування терміна «біомаса» в законі «Про електроенергетику» до визначення, даного в законі «Про альтернативні види палива». В іншому випадку сектор виробництва електроенергії з біомаси буде розвиватися значно повільніше, ніж це необхідно для України в теперішніх умовах.

В аналізі ефективності енергетичних проектів важливу увагу потрібно звертати на негативні екстерналиї, які виникають при реалізації проектів і залишаються поза увагою фінансових аналітиків. Ігнорування негативних екстерналій, які виникають у процесі виробництва енергії на теплових і атомних електростанціях, призводить до заниження цін на електроенергію, вироблену з використанням викопних видів палива і перекладання частини витрат (негативних екстерналій) на суспільство. Проекти виробництва енергії з використанням альтернативних джерел мають низку позитивних екстерналій, які теж не потрапляють у

контекст фінансового аналізу [5, с. 216]. Тому, щоб охопити всі впливи енергетичних проектів на суспільство, потрібно проводити не лише фінансовий аналіз ефективності проекту з погляду інвестора, але і аналіз привабливості проекту з точки зору суспільства, тобто його економічний аналіз.

Необхідність проведення оцінки ефективності інвестиційного проекту з економічної позиції, тобто з боку суспільства, зумовлена низкою причин. Насамперед це неспроможність ринку врахувати у ринкових транзакціях вартість ресурсів довкілля. Крім того, у фінансовому аналізі не розглядаються зовнішні ефекти, які можуть зробити фінансово непривабливий інвестиційний проект вигідним для суспільства, і навпаки. Ринкові ціни можуть відрізнятись від економічних внаслідок втручання уряду, асиметричності інформації. І ще один важливий аспект економічного аналізу – це намагання простежити хто саме і в який спосіб отримає вигоди від проекту, а чиї інтереси будуть порушені. Оцінити економічну (суспільну) ефективність проекту – означає перевірити доцільність з погляду суспільства виділення ресурсів на здійснення саме цього проекту за наявності альтернатив [2, с. 126].

Сьогодні все більшої актуальності у сфері державного регулювання та управління діяльністю сільськогосподарських підприємств та забезпечення екологічної безпеки регіонів набуває питання підвищення ефективності регулювання та управління з урахуванням розроблених прогнозів та цільових програм. Практика засвідчує недостатню ефективність існуючих фінансово-економічних та управлінських механізмів, які б змогли зацікавити у вирішенні екологічних проблем менеджерів різних рівнів управління у регіоні, у тому числі і керівників підприємств, які виступають головними господарюючими суб'єктами, що одночасно сприяють розвитку економіки, забезпеченню продовольчої безпеки та виступають джерелами екологічної небезпеки.

Формування методичних засад програм розвитку регіонів з урахуванням екологічної безпеки, що могло б забезпечити ефективне функціонування економіки аграрної сфери регіону та його суб'єктів, на сьогодні ускладнюється недостатністю аналізу фінансово-економічних та управлінських проблем еколого-орієнтованої діяльності. Так, у процесах управління господарською діяльністю із загальної сукупності економічних показників не виокремлюються екологічні, що заважає ефективному регулюванню та управлінню еколого-економічною діяльністю суб'єктів господарювання. Крім того, у процесі управління та регулювання еколого-економічним розвитком суб'єктів господарювання виникає необхідність скоординованості еколого-економічних перетворень на мега- та макрорівнях. З цією метою автор пропонує використання еколого-економічного індикативного планування, прогнозно-розрахункових методів, а також аналізу процесів відтворення суспільного продукту та навколишнього середовища.

Індикативному плануванню як методу державного регулювання соціально-економічного розвитку було присвячено багато робіт зарубіжними вченими, російськими вченими, а в останній час і вітчизняними науковцями підіймається це питання. Але у більшості робіт розглядаються загальні підходи до використання індикативного планування у державному регулюванні соціально-економічних процесів та аналізується зарубіжний досвід, водночас мало уваги приділяється конкретизації, систематизації та практичним рекомендаціям щодо застосування індикативного планування у сучасних умовах господарювання.

За таких умов актуальності набуває застосування індикативного планування як методу регулювання, що здатне сформулювати раціональне співвідношення галузевої та територіальної структур регіону для його цілеспрямованого розвитку з урахуванням екологічної безпеки, а також дозволить ефективно та вчасно регулювати еколого-економічні процеси за допомогою визначення орієнтованих цілей та індикаторів розвитку виробництва та створення відповідних фінансових важелів впливу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств / В.Г. Андрійчук. – 2. вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2004. – 624с. – Бібліогр.: с. 612–614.
2. Базилевич В.Д., Базилевич К.С. Ринкова економіка: основні поняття і категорії.: навчальний посібник / В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич. – 2-ге вид. – К. : Знання-Прес, 2008. – 263 с.
3. Бугуцкий А.Л. Повышение эффективности труда в сельском хозяйстве / А.Л. Бугуцкий. – Е. : Урожай, 1990. – 168 с.
4. Климко Г.Н., Несторенко В.П. Основы экономической теории: политикоэкономический аспект / Г.Н. Климко, В.П. Несторенко. – К. : Вища школа, 1994. – 560 с.
5. Макконнел К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнел, С.Л. Брю ; пер. с англ. 11-го изд. – К. : Хагар-Демос, 1993. – 785 с.
6. Мельник Л.Г. Економіка підприємства : підручник. – Суми : Університетська книга, 2004. – 648 с.
7. Самуельсон П. Економіка: підручник / П. Самуельсон. – Львів : Світ, 1993. – 495 с.
8. Урсула А.Д. Проблема эффективности в современной науке / под ред. А.Д. Урсула. – Кишинев : Изд-во Штиинца, 1985. – 256 с.
9. Хайман Д.Н. Современная микроэкономика: анализ и приложения. В 2-х т. / Д.Н. Хайман ; пер. с англ. – М. : Финансы и статистика, 1992. – Т. II – 384 с.
10. Эрроу К. Переход к рыночной экономике: темпы и возможности : Лекция, прочитанная 5 октября 1993 г. в Китайском университете Гонконга // Проблемы теории и практики управления. 1995./5. – С. 8–13.
11. Grossman G.M., Krueger, A.B., 1995. Economic growth and the environment. Q.J. Econ. 110, 353–377 p.
12. Hartmut Hoh, Karl Scoer, Steffen Seibel /Eco-Efficiency Indicators in German Environmental-Economic Accounting/ Joint UNECE/EUROSTAT Work Session on methodological issues of environmental statistics/ Ottawa/Canada 1.- 4. 13p.
13. Livio D. DeSimone, Frank Popoff/Eco-efficiency: The Business Link to Sustainable Development/ MIT Press, 2000 – 280 p.
14. Paul Compton, Dimitri Devuyt, Luc Hens, Bhaskar Nath/ Environmental Management in Practice: Vol 2: Compartments, Stressors and Sectors/Taylor & Francis, 2002, 352 p.

УДК 338.012

Скоморохова С.Ю.

*асистент кафедри обліку і аудиту
Національного університету харчових технологій*

Редзюк Т.Ю.

*старший викладач кафедри обліку і аудиту
Національного університету харчових технологій*

Пономаренко Р.А.

*студентка
Національного університету харчових технологій*

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОЛОЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ

Розглянуто структуру харчової промисловості. Проаналізовано стан молочної промисловості та фактори, які впливають на діяльність виробників молочної продукції. Проаналізовано умови торгівлі молочною продукцією з Європейським Союзом згідно з Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Подано структуру реалізованої молочної продукції. Досліджено основні показники зовнішньої торгівлі молоком та молочними продуктами. Запропоновано шляхи розвитку молочної галузі в Україні.

Ключові слова: розвиток, молочна промисловість, харчова промисловість, молочна продукція, сировина, тарифна квота, угода про асоціацію з ЄС.

Скоморохова С.Ю., Редзюк Т.Ю., Пономаренко Р.А. СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МОЛОЧНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В УКРАИНЕ

Рассмотрена структура пищевой промышленности. Проанализировано состояние молочной промышленности и факторы, которые влияют на деятельность производителей молочной продукции. Проанализированы условия торговли молочной продукцией с Европейским Союзом по Соглашению об ассоциации между Украиной, с одной стороны, и Европейским Союзом, Европейским Сообществом по атомной энергии и их государствами-членами, с другой стороны. Подано структуру реализованной молочной продукции. Исследованы основные показатели внешней торговли молоком и молочными продуктами. Предложены пути развития молочной отрасли в Украине.

Ключевые слова: развитие, молочная промышленность, пищевая промышленность, молочная продукция, сырье, тарифная квота, соглашение об ассоциации с ЕС.

Skomorokhova S.Y., Redzuk T.Y., Ponomarenko R.A. STATUS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE DAIRY INDUSTRY IN UKRAINE

In this paper the structure of the food industry. The state of the dairy industry and the factors that affect the activity of dairy products. Conditions of dairy products trade with the European Union under the Association Agreement between Ukraine, on the one hand and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part. Posted structure of sales of dairy products. The main figures of external trade in milk and milk products. The ways of the dairy industry in Ukraine.

Keywords: development, milk industry, food industry, milk products, raw material, tariff quota, Association Agreement with the EU.